

ZELEŇ V SVADOBNOM OBRADĚ

Oľga Danglová, Etnologický ústav SAV, Bratislava

Štúdiá o svadbe a svadobnej zeleni môže poslúžiť ako porovnávací prameň k českému a moravskému materiálu z druhej polovice 20. storočia.

Symbolické použitie rastlín a kvetov bolo v európskom svadobnom obrade všeobecne rozšírené. V našom príspevku, koncentrovanom na interpretáciu etnografického materiálu z územia Slovenska, sme sa snažili hľadať analógie práve v tomto kontexte. Výhodiskovou pramennou bázou bol materiál získaný z Dotazníkovej akcie Matice slovenskej, pochádzajúci z roku 1942, archivovaný v Ústave etnológie SAV. Výhodou sumáru prevažne kvalitných zápisov – interviuovani boli učitelia na dedinských školách, ktorí boli v úzkom kontakte s každodenným a sviatočným životom dediny, ale mohli ho zachytiť zároveň z pozície jednotlivca stojaceho mimo, neponoreného do jeho diania, bola i jeho synchronnosť. Zápisy prinášajú súbor poznatkov, získaných v jednotnom časovom rámci 40. rokov minulého storočia, čím sa zvyšuje ich komparatívna hodnota. Jasnejšie vystupujú črty všeobecného modelu a lokálnych špecifik – niektoré kultúrne praktiky použitia rastlín sú spoločné, idú naprieč celým územím, iné sú čisto lokálne. Okrem Dotazníkovej akcie Matice slovenskej som pracovala i s archívnym materiálom FFUK a údajmi čerpanými z literatúry a vlastných etnografických výskumov z konca 70. a začiatku 80. rokov 20. storočia.¹ Výskyt rastlín v svadobnom obrade má i blízky vzťah k religijným afiliáciám, prelínajú a zblížujú sa v ňom pohanské znaky slovanskej tradície s kresťanským symbolickým kultom.

V dramatickom útvere svadobného obradu, v kľúčových sekvenciách jeho deja, vyzdvihovaných vizuálnou atraktivitou obradových objektov, oblečením hlavných aktérov i ostatných účastníkov, sa často objavujú rastliny a kvety. Vystupujú na rôznych úrovniach obradu, pričom fyzická povaha konkrétnej rastliny, jej tvar a farba vyjadruje na materiálnej úrovni symbolické skutočnosti, obsiahnuté v palete magických, náboženských, etických, sociálnych významov. Porozumieť rituálnemu jazyku rastliny znamená porozumieť hodnotovému svetu, sociokultúrnym ideálom platným v danom kultúrnom kontexte.

Jednou z najfrekvencovanejších rastlín, ktorá sa objavuje v oblečení postáv a v dekorovaní artefaktov svadobného obradu na území Slovenska je rozmarín. V lokálnych variantoch mohol byť rozmarín nahradený vetvičkami zimozelene, krušpánu, novšie od prelomu storočia myrty. Podľa Márie Kresz rozmarín, vpletený do svadobného venca nevesty a ženichovho pierka, získal v Uhorsku popularitu do 16. storočia, kedy pravdepodobne nahradil staršie symbolické použitie zelených vetvičiek iných rastlín. Tento stále zelený vonný poloker mediteránneho pôvodu, ktorého výskyt v strednej Európe súvisel so zavedením kvetináčov v 15. a 16. storočí, našiel svoje praktické uplatnenie v olejkárstve pri výrobe voňaviek a olejov, v liečiteľstve ako liečivá rastlina, používal sa ako kadidlo. V symbolickej rovine prevzal na seba úlohu atribútu panenstva nevesty, ktorú od antiky a cez stredovek spĺňali zelené vetvičky a vence myrty. Ako taký sa stal v Európe rastlinou typizujúcou svadbu.

V populárnej praxi bolo použitie rozmarínu, a stálezelených rastlín v kontexte svadby systematické, predstavovalo všeobecný európsky kód. Symbolický význam rozmarínu a stálezelených rastlín a kvetov sa v svadobnom obrade najčastejšie spájal s vienkom ako symbolom panenstva nevesty. Vienok ako sobášny poznali už Rimania a hoci jeho nosenie, evokujúce korunu a korunovanie, ranní kresťania spočiatku odmietali, od 4. storočia sa objavujú i v kresťanskej spisbe názory, obhajujúce nosenie vencov ako symbolu panenstva,

čistoty a nevinnosti dotýčnej osoby najmä v kontexte svadby a pohrebu. V stredovekých historických prameňoch sa veniec označuje príznačným názvom „virginitalis“. Približne od 15. storočia sa katolícka teologická interpretácia zdôrazňujúca panenstvo Panny Márie stala špecifickým podnetom, ktorý našiel odozvu v zobrazeniach Panny Márie v ružovej záhrade, okruženej vencami z kvetinových vetiev (Goody, J., 1993, 175). Podľa sv. Chryzostoma „Vence majú byť kladené na hlavu mladomanželov ako symbol víťazstva, dôkaz, že pristúpili k manželskému lôžku s radosťou“ (Goody, J., 1993, 122).

Súčasťou úkonov renesančného svadobného rituálu bol akt, pri ktorom nevesta a ženích rozdávali rozmarín svojim blízkym priateľom, pravdepodobne na pamiatku. Túto súvislosť naznačuje i monológ Ofélie v Shakespearovom Hamletovi, kde Ofélia v pasáži o symbolickom význame kvetov, hovorí o rozmaríne ako o vetvičke na pamiatku – „Rosemary is for remembrance“. V zmysle asociatívnej mágie, podľa ktorej sa predpokladalo, že prírodnú silu možno previesť z jedného živého organizmu do druhého, sa v období renesancie rozmarín, spolu s inými stálezelenými vetvičkami, okrem rituálov lásky, svadby, objavuje aj v obradoch spojených so smrťou, ako symbol nesmrteľnosti.

Ako svedčia zachované písomné zmienky o populárnom použití rozmarínu v 19. storočí, paleta jeho symboliky sa rozširuje: „Používal sa pri svadbe spolu s inými ozdobami... aby priniesol domu šťastie, vešal sa nad priečelie brány, veraje dverí. Chránil dom pred zlodejmi a čo je ešte lepšie (opäť v duchu asociatívnej mágie, pozn. autora), mohol spôsobiť, že starší omladol“ (Goody, J., 1993, 181, 284).

Hoci nosenie vencov patrilo pôvodne k privilegiam šľachty, iluminované rukopisy svedčia o tom, že vence používali aj širšie vrstvy. Venčenie, resp. korunovácia a to nielen v kontexte svadby, naznačuje akoby venčená osoba mala byť uvedená do iného, vyššieho statusu. Podľa J. Goodyho bolo by ale príliš zjednodušené tvrdiť, že akt venčenia, korunovania jednoducho prevzali nižšie vrstvy od vyšších, lebo dôkazy o ľudovom rituáli korunovania májovej kráľovnej sú v Európe, uvádza príklady z Francúzska, veľmi starého dáta. Zvyk jarnej voľby kráľovničiek, počas ktorej kráľovnička ovenčená vencom z kvetov prechádzala dedinou, zastavovala sa pred každým domom, pričom gazdinú obdarovala ružou, bol známy v Maďarsku a na južnom Slovensku. Na Hornácku a v Sliezske nosili dievčatá pri jarnom „chodení s kráľovnou“ vrbové prútičky. Možno sa domnievať, že ich použitie pravdepodobne súviselo s biblickou interpretáciou, podľa ktorej sa vŕba spájala so symbolom čistoty (Danglová, O., 2001, s. 67; Václavík, A., 1959, 142).

Obradná praktika venčenia a korunovácie ako synonymu svadby bola obnovená východnou cirkvou – veniec alebo korunu kladie na hlavu mladomanželov kňaz so slovami „aby Boh korunoval svadobný pár s poctou a slávou“. Súčasťou cirkevného sobáša na východnom Slovensku v rusínsko-ukrajinských obciach je doposiaľ akt venčenia kňazom. Medzi materiálmi, z ktorých je veniec upletený prevažuje zimozeleň – „barvienok“. Ak sa stane, že pri úkone venčenia sa veniec ženíchovi alebo neveste zošmykne z hlavy, je to znamenie, ktoré podľa lokálnych vysvetlení signalizuje, že nevesta nie je „spravodlivá“ t.j. poctivá, je to predzvesť nešťastia, vdovstva, alebo dokonca smrti dotýčnej osoby (Varchol, N., 2002, 28).

V symbolickej štruktúre kruhovej formy venca je obsiahnuté i magické hľadisko, analogické k významu kruhu aj v iných rituálnych svadobných predmetoch ako prsteň, okrúhly koláč. Tvar kruhu daný líniou bez začiatku a konca, spodobujúci krúživý pohyb Slnka, vesmíru, planét, je výrazom najvyššieho zákona prírody, otáčajúceho sa koleša času, večného kolobehu života a smrti. Kruhu sa v symbolickej interpretácii pripisovali najmä u Slovanov ochranné prosperitné účinky. V niektorých oblastiach Slovenska je doložený rituálny úkon, pri ktorom nevesta po príchode do domu ženícha obchádzala okolo stola v smere kruhovej dráhy Slnka. Úkon mal zaistiť šťastie svadobného páru.²

Magické účinky venca ako kruhu znásobovala prítomnosť zelených vetvičiek, ktoré predstavovali ochranu pred úrekom a nečistými silami. Symbolické chápanie venca sa v niektorých oblastiach rozvetvovalo do ďalších súvislostí – na východnom Slovensku sa

ako ochrana proti zlu a chorobám vkladali do barvienkového venca strúčiky cesnaku, lístky zimozelene sa potierali medom, aby si mladý pár navždy uchoval lásku, ako ochrana proti úreku sa do venca vpletali červené nitky (Varchol, N., 2002, 24–25).

Súčasnou symbolickou štruktúrou deja tradičnej roľníckej svadby sú kľúčové sekven- cie, upozorňujúce na zmenu statusu hlavnej postavy obradu – nevesty. Väčšina obrado- vých úkonov sa sústreďuje okolo nej. Ona je tá, ktorá je v súlade s patriarchálnou organi- záciou tradičnej society odlúčená od svojej rodiny, v náznakoch predávaná, kupovaná ženíchom. Jej status sa v priebehu obradu mení z panenskej, slobodnej dievky na vydatú ženu. Premenu dovršuje fyzická premena – strata panenstva. Na druhej strane stratou panenstva nevesta získava vstup do sveta kultúrou sankcionovanej sexuality, do sveta dospelých. Všetky tieto zmeny statusu prebiehajúce v slede obradového deja sú akcento- vané rituálom, reflektované v svadobných rečiach, vinšoch, textoch svadobných piesní, zvýraznené - vizuálnymi symbolmi, predovšetkým výmenou vienka – *koruny panenskej poctivosti a krásy panenskej, ozdoby panenskej*, alebo v priamej narážke na poctivosť nevesty – *pravdy za čepiec*.

V tradičnom ľudovom prostredí na Slovensku boli, podobne ako v iných krajinách Európy, dôležitou súčasťou vienka a party zelené vetvičky rozmarínu, zimozelene, krušpá- nu, novšie od prelomu storočia myrty. Patrili k najzávažnejším vizuálnym symbolom cnosti a čistoty nevesty. Svedčia o tom i texty piesní, ktoré sa spievali v zlomových pasážach svadobného obradu – pri pletení svadobného vienka družicami, snímaní venca, čepčení, odchode na sobáš, pri svadobnej hostine:

*Stratila som partu, zelený veniec,
našiel mi ju družba, švárnny mládenec.*

(Kšinná, okr. Topoľčany)

*Za vrch naším stolom dva holúbky sedia,
smutne pozerajú, málo pijú, jedia.
Nie sú to holuby, sú to mladoženci,
v tom svadobnom rúchu a zelenom venci.*

(Kšinná, okr. Topoľčany) (Jeden rok...: 1977, 50)

*Zeľeň sa mi, zeľeň, môj zelený vienku,
mám sa ja zle vydať, radšej budem dievku.
Radšej budem nosiť vlasy vo vrkoči,
jak by mala nosiť uplakané oči.*

(Kšinná, okr. Topoľčany)

Nevesty – prespanky, nevesty – vdovy, ktoré už stratili panenstvo, nemali nárok na nosenie svadobného venca. Strata panenstva sa naznačovala parodickými vencami, upletenými z vetvičiek slamy, šúpolia, ktoré boli symbolickou opozíciou k vencom upleteným zo svie- žozelených rastlín. Nosili ich na hlavách tzv. *falošné nevesty*, postavy vystupujúce v svadobných hrách, ktoré sa ženíchovi predvádzali pred predstavením pravej mladuchy. *Falošné nevesty* najčastejšie parodovali prespanky. Stelesneniu postavy napomáhali i narážky v jej vzhľade a prejavoch: vypchaté brucho, bábika na rukách, gestá a slovné repliky. Paro- dické vence zhotovené zo slamy, žihľavy alebo bodliakov ako atribút prespaniek alebo *falošných neviest* boli u Slovanov všeobecne rozšírené. Na Ukrajine v Žitomirskej oblasti takého vence kladli na hlavu otcovi alebo matke mladomanželov pri svadbe ich posledných najmladších potomkov (Slavjanskaja mifologia 2002, 66).³

Položením venca, party na hlavu nevesty kulminovalo obradné obliekanie nevesty:

Najviac roboty mala obliekačka s nevestinou hlavou. Tú vedela spraviť iba jedna žena v dedine, ktorá obliekala všetky nevesty. Táto funkcia sa dedila z matky na dcéru. Hlava

bola pozapletaná rozmarínovými venčkami, stužkami a cinglencami na strieborných drôtkoch. To bol svadobný veniec.

(Špačince, okr. Trnava)

Úprava hlavy nevesty do venca alebo party výšivkami, sklenenými korálkami, perlami, plieškami, množstvom pestrofarebných stúh bola komplikovaná a časovo náročná a zvyčajne ju mali na starosti výrobkyne – špecialistky. V niektorých prípadoch bola vizuálne púta-
vým elementom veľkosť party ako napr. vo Veľkom Lome, kde sa hlava nevesty strácala v množstve stužiek, navešaných po oboch stranách tváre tak, že parta svojou šírkou presahovala ramená nevesty. Črtá sa tu analógia s ranným stredovekom, kedy sa vence panien nepletli z čerstvých rastlín a kvetov, ale zhotovovali z ich umelých napodobnenín, kombinovaných nášivkami zo stužiek a látok s kovovým zlatistým a striebnistým leskom. Prepych, ktorý naznačovali živé kvety, bol nahradený prepychom luxusných, rafinovane upravených materiálov (Goody, J., 1993, 163).

Zvyčajne ešte viac emocionálnejšou, dramatickejšou a dekoratívnejšou sekvenciou ako venčenie bolo snímanie venca a po ňom nasledujúce čepčenie a prezliekanie. Nevestu po začepčení prezliekli do iných šiat, najčastejšie z bielych do inofarebných, alebo ak kroj nebol čisto biely, sa biele odevné súčiastky - zástera, sukňa vymenili za iné. Vizuálne sa tým deklaroval prechod zo stavu panenského do stavu vydatej ženy. V Žaškove mal akt snímania venca príznačné označenie – „ostatné panenstvo preukázať“. Dramatický efekt fázy obradu sa umocňoval rituálnym plačom nevesty. Čím bol väčší a ľútostivejší, tým bol obradný akt dokonalejší. Podstatný význam v dokreslení sekvencie mal piesňový sprievod.

Obradový akt snímania party, vienka mal svoju regionálne vyhranenú dejovú osnovu, ktorá stanovovala, kto má byť účastníkom aktu. Na väčšine územia Slovenska táto úloha pripadla družbovi. Inscenovaná bola ako boj o získanie nevestinej party, venca. Družba partu skladal, snímal šablou, nožom, vidličkou, trstenicou, kosou, musel si ju vydobíť v slovnom súboji, v potýčke s družicami (Liptovská Teplička), získať tým, že prešiel skúškou šikovnosti, partu ukradol, alebo kúpil. V osobe družbu, ktorý zastupoval ženichovu rodinu, sa tak dramaticky, v duchu tradičných patriarchálnych zvyklostí, naznačovalo právo ženichovej rodiny na nevestu, čepčením sa potom vizuálne potvrdzovala rekonštitúcia rodinného a sociálneho postavenia nevesty.

V svadbe na Slovensku sa zelená ratolesť v analogickom význame nevestinho venca objavuje aj na iných obradových predmetoch. Na priamu metaforickú súvislosť medzi vienkom a svadobným stromčekom, ktorý si napríklad na Spiši uchoval názov *venec* upozorňuje Ján Komorovský (Komorovský, J., 1976, 242–249). V doplnkoch ako rozmarín, šatka, svadobný stromček naznačoval súvis s nevestou, s jej nevinnosťou. Preto napríklad v Hraničnom, ak nebola nevesta panna, neniesli svadobný strom ani v sprievode na sobáš. Na Spiši zhotovovali dievčatá svadobný stromček – *venec*, rovnako ako veniec nevesty v dome nevesty pred sobášom. Pred odchodom na sobáš ho v obradnej reči vypytoval ženichov starosta od nevestinho oddavača. Žiadal, *aby panna mladá venčekom budúce manželstvo potvrdila*, na čo nevestin oddavač odpovedal: *Tento venček offeruje naša mladá panna nášmu ženichovi, aby sa s ním zelenali, v láske a svornosti nažívali* (Jarabina, Vyšné Repaše – okr. Spišská Nová Ves; Vyšná Šuňava, okr. Poprad). Takto sa vlastne uzavrel kontrakt, pri ktorom úkony so svadobným stromom – *vencom* obradne naznačovali vzájomný záväzok oboch strán. Svadobný strom, v prenesenom význame nevestin vienok, ktorý bol symbolom manželstva ako inštitúcie, pretrval v svadobnom ceremoniály až do chvíle, keď sa dievoctvo chýlilo ku koncu, keď mala nevesta prijať symbol vydatej ženy – čepiec. Potom sa stromček pálil (na spišsko-šarišskom pomedzí), rozobral, zahodil alebo nechal vyschnúť, tak ako sa ku koncu dovedlo panenstvo a dievčenská sloboda nevesty (Komorovský, J., 1976, 246–249).

Stromček sa zapichoval aj do svadobného koláča. Často zostala z neho len náznaková imitácia, ktorá sa niekde vyvinula do bohatej dekorácie (Hont). Koláč bol zväčša darom

nevesty svadobníkom a súvis s nevestou, s jej vienkom sa naznačoval niekde rozmarínovým venčekom (Lovinobaňa, okr. Lučenec), halúzkami zimozelene (Podrečany, Ozdín, okr. Lučenec) alebo myrty na vrchu koláča (Turiec). Koláč sa v Novohrade a Honte pri konci svadby delil medzi svadobných hostí. Vinš, ktorý sprevádzal obradný akt, prednášali ho tzv. *venečnice*, nadväzoval na biblickú legendu o Noemovej arche.

V obradovej reči sa rysuje súvzťažnosť medzi svadobným koláčom a nevestiným vienkom. Nevesta sa v prenesenom zmysle spomína ako holubica, jej vienok ako zelená ratolesť. Delenie koláča pripomína renesančnú prax, pri ktorej svadobný pár rozdával rozmarínové vetvičky blízkym účastníkom svadby.

Symbol zelenej vetvičky sa objavuje i v ženíchovom pierku. Aj v jeho obradnom použití pozorovať paralely s vienkom nevesty. Analógiu naznačuje i text svadobnej piesne, ktorú spievali svadobníci cestou z kostola do svadobného domu nevesty a ženícha:

*Založila Anka veniec,
tam za oltár na ten kliniec.
A Janičko svoje pierko,
tam za oltár na to drievko.*

Kšinná (okr. Topoľčany)

Samozrejme pierko nebolo natoľko výrazným vizuálnym svedectvom poctivosti ženícha, ako vienok dôkazom o panenstve nevesty. Ženíchovo odloženie pierka v symbolickom chápaní skôr naznačovalo stratu mládeneckej slobody.

Miestami sú však narážky na ženíchovu poctivosť i tu zrejmé. V niektorých obciach ak ženích priviedol nevestu do druhého stavu pred svadbou, nemohol ísť k sobášu s pierkom (Zázrivá, okr. Dolný Kubín). Roviny obradových úkonov okolo vienka a pierka sa prelínali. Ženíchovi strhávali alebo odrezávali pierko hneď po začepení nevesty (Lendak, Vyšné Ružbachy, Spišské Hanušovce, okr. Poprad), nevestin vienok zapichávali po sňatí spolu so ženíchovým pierkom na hradu (Zázrivá, okr. Dolný Kubín), veniec spolu s pierkom spálili (Brutovce, okr. Levoča). Rituálny význam a vizuálne narážky v súvisi s vienkom a pierkom tým smerovali k symbolickému vyjadreniu ukončenia panenstva a mládenectva, v úhrne toho i panictva ženícha.

Pravdepodobne odvodene od zeleného vienka a ratolesti sa zelená farba vyskytovala aj v iných atribútoch odevu a úpravy hlavy nevesty a ženícha. Na Orave a Spiši nosili zelené stužky dievča a mládenec v ohláškach. Budúca nevesta mala zelenú stužku vpletenú do vrkoča, ženích ju nosil spolu s rozmarínom ako súčasť pierka.⁴ Zelená sa objavovala aj ako súčasť úpravy hlavy a odevu svadobného páru, predovšetkým nevesty, idúcej na sobáš. Mladucha mala na hlave veniec, z ktorého viseli zelené stužky (Benice, okr. Martin); do vrkoča mala vpletenú zelenú stuhu (Párnica, okr. Dolný Kubín); vo venci mala zelenú stužku, tú istú ako ženích v sobášnom rozmarínovom pierku (Hradisko, okr. Prešov).

Na Slovensku od polovice 19. storočia do polovice 20. storočia prevažovala v staršom type svadobného odevu nevesty zelená sukňa, ktorá sa často spomínala i v textoch svadobných piesní. V neskoršom období sa jej nosenie stalo reliktom a postupne ustúpilo iným odevným farbám a materiálom.⁵

V špecifických súvislostiach sa zelená farba objavovala v lokálnych variantoch úpravy svadobného odevu. Zelená myrta sa prišívala sa spodný okraj sukne nevesty (Vyšná Suňava, okr. Poprad), zelené strapce lemovali okraj tylovej stuhu, prekríženej cez prsia nevesty (Kraľovany, okr. Dolný Kubín), zelená bola prítomná v dekoratívnom šnurovaní nohavíc ženícha (Orava).

Ukazuje sa, že symbolické spôsoby použitia zelenej farby v kontexte svadobného obradu fungovali na viacerých významových úrovniach. Vo všeobecnosti zelená vyjadrovala predovšetkým panenstvo, panictvo, mladosť, slobodný stav, sviatočnosť, niekedy i pranie zdaru mladomanželom v zmysle zelená sa, dariť sa. Priamočiaro o tom svedčia i vyjadrenia

obradových vinšov. Družba pri snímaní vienka hovorí: *stav panenský mladý, to je utešený, ako v poli kvietok, vždycky je zelený* (Vyšná Šuňava, okr. Poprad). Nevestin oddavač pri odovzdávaní svadobného stromu – *venca* ženíchovi hovorí: *Tento venček offeruje mladá panna nášmu ženíchovi, aby sa v láske zeleňali, v láske a svornosti nažívali* (Jarabina, okr. Poprad).

Prívlastok zelená, zelený sa často vyskytuje v textoch, najmä incipitoch svadobných piesní:

*Ej na zelenej lúke kopa sena,
včera bola nevesta, dnes je žena.*

(Okolie Topoľčian)

Na východnom Slovensku sa zelená spomína pri tzv tanci *redový*, keď sa spieva: *Ej lena, lena, želena lena*. V ďalších lokálnych variantoch sa v tej istej pozícii spieva o zelenom jačmeni, ovse, tatarke, žitku. Niekedy však zelená, respektíve zámena zelenej za červenú symbolizuje obrat k horšiemu.

Frekventované použitie zelene v svadobnom obrade na Slovensku, jej prítomnosť v odeve postáv svadobného obradu, predovšetkým v úprave hlavy a v odeve nevesty, využitie zelene pri rekvizitách, odvolávky na zeleň v textoch a piesňach, to všetko malo napriek bohatým lokálnym variantom svoju ustálenú symboliku. Prítomnosť zelene v svadobnom rituály mala systematický charakter, zeleň reprezentovala všeobecne prijatý normatívny kód, ku ktorému z hľadiska hodnotového systému dedinského spoločenstva patrilo zachovanie panenstva, čistoty nevesty.

Poznámky:

- 1 V štúdiu bol použitý archívny materiál Etnologického ústavu SAV. Okrem Dotazníkovej akcie Matice slovenskej z r. 1942 sme čerpali z výskumov Katedry etnografie a folkloristiky FFUK, najmä z výskumov: Jakubíková, K.: Svadba v Párnici, Žaškove, Zázrivej, Veličnej, Dolnej Lehote, Komjatnej, Zuberci, r. 1966, inv. č. 4; Krausová, D.: Svadba v Haligovciach, Hanušovciach, Osturni, Veľkej Frankovej, r. 1968, inv. č. 32; Dillnbergerová, S.: Svadba v Jarabinej, Lendaku, Slovenskej Vsi, r. 1968, inv. č. 46; Muranicová, E.: Svadba v Kraľovanoch, Párnici, Zázrivej, r. 1969 inv. č. 56; Bovidšiová, M.: Svadba v Nižnej a Vyšnej Šuňave, r. 1970, inv. č. 114; Čavčíková, A.: Svadba v Branove a Malej Maňi, r. 1971, inv. č. 197; Siegelová, N.: Svadba v Hruštíne, Oravskej Lesnej, Vaňovke, inv. č. 146; Rényiová, K.: Svadba v Bešeňove, Dvoroch nad Žitavou, Mužli, r. 1970, inv. č. 180; Kúttnik, L.: Svadba v Jarabinej, r. 1973, inv. č. 295; Zelenayová E.: Svadba v Jakubanoch, r. 1972, inv.č. 304; Valentová, Z.: Svadba v Nižných Repašoch a Spišskom Štvrtku, r. 1972, inv. č. 333; Kardelisová, M.: Svadba v Palárikove a Svodíne, r. 1972, inv. č. 338; Komorovská, V.: Svadba v Kurimanoch a Vyšných Repašoch, r. 1972, inv. č. 319; Fulopová, H.: Svadba v Kameníne, r. 1974, inv. č. 473.
- 2 Podobný zmysel mal aj huculský svadobný zvyk, narážajúci na veštecký charakter kruhového pohybu po Slnku, spojeného s úkonmi okolo svadobného koláča s dierou uprostred, pri ktorom sa novomanželia pri východe z cirkvi bozkávali, otáčali jeden okolo druhého a vzájomne na seba dávali cez otvor okrúhleho koláča, aby stihli svoje šťastie a smrť ich nerozdelila. (Materialy po ukrajinsko-ruskej etnológii: 1902, 25, 31–32, 36, 48).
- 3 Do 18. storočia nosili v Rusku nevesty vence z červených ruží. Tie, ktoré neboli panny sa museli uspokojiť so slamenným vencom (Goody, J., 1993, 158).
- 4 Pri zápise na ohlášky, cestou na faru, šla budúca nevesta vo vrkoči prepletenom zelenými stužkami (Párnica, okr. Dolný Kubín); od zasnub nosila budúca nevesta vo vrkoči zelenú stužku a budúci ženích za klobúkom vysoké pierko zviazané zelenou stužkou (Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves); po dobu ohlášok mali nevesta a ženích pripnuté rozmarínové pierka so zelenou stužkou (Kojšov, okr. Spišská Nová Ves).
- 5 Nevesta bola oblečená do zelenej sukne (Vyšné Ružbachy, okr. Poprad), do zelených šiat (Dravce,

okr. Spišská Nová Ves, Jánovce, okr. Poprad); súčasťou staršieho typu odevu nevesty na Horehroní a Ponitří bola zelená súkenná sukňa a dlhý kožuš (Nosáľová, V., 1956, 108; Danglová, O., 1970, 108).

Použitá literatúra:

- D a n g l o v á, O., 1970: *Ludový odev v Šoporni, Pate a Hájskom*. In: Slovenský národopis, 18, 1.
- D a n g l o v á, O., 2001: *Dekor Symbol. Dekoratívna tradícia na Slovensku a európsky kontext*. Vydavateľstvo Veda. Bratislava.
- G o o d y, J., 1993: *The Culture of Flowers*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jeden rok v Kšínnej* (Zvyky a piesne): 1977. Vlastivedné múzeum Topoľčany. Topoľčany.
- K o m o r o v s k ý, J., 1976: *Tradičná svadba u Slovanov*. Bratislava.
- Materialy po ukrajinsko-russkoj etnologiji*, 1902. Vydanie etnografičnej komisyji NTŠ. Tom V., Lvov.
- N o s á ľ o v á, V., 1956: *Ludový odev v Helpe a Pohorelej*. Bratislava.
- Slavjanskaja mifologija. Encyklopedičeskij slovar.*: 2002. Rosijskaja akademija nauk, Institut slavjanovedenia. Moskva.
- Slovenské svadby*, 1996: Editor Milan Leščák.
- V á c l a v í k, A., 1959: *Výroční obyčaje a lidové umění*. Praha.
- V a r c h o l, N., 2002: *Roslini v narodnych poviriach Rusyniv – Ukrajinciv Prjašivščiny. Grafotlač*. Prešov.

PhDr. Olga Danglová, CSc. (n. 1941) ukončila FiFUK odbor etnológia v r. 1968. Odvtedy pracuje na Ústave etnológie SAV, v súčasnosti ako vedúca vedecká pracovníčka. Počiatočnou sférou jej záujmu bola ľudová výtvorná kultúra, populárne a naivné umenie. Neskôr sa jej záujem sústredil na sledovanie sociálnych, ekonomických a kultúrnych zmien vo vidieckom prostredí v súvisi s prebiehajúcim procesom transformácie. Výskumné výsledky publikovala vo veľkých teamových prácach, monografiách a početných štúdiách uverejnených na Slovensku i v zahraničí.

Greenery in the Wedding Ceremony

A b s t r a c t

The author of this study deals with the symbolic usage of plants and flowers within the context of wedding ceremony. The emphasis is placed upon ethnographic material from the Slovak territory. In the opening paragraphs, the general relationship between greenery and ritual manifestations including their symbolism is described. Wide historical and geographical perspectives are applied here; the discussed examples come from the whole Europe and span historical periods from Antiquity through Middle Ages, Renaissance all the way to the 19th century. Also discussed are religious circumstances, namely convergence and penetration of pagan Slavic traditions with Christian cult symbolism.

Flowers and plants appear often and play an important role in the staged act that is a wedding ceremony. They appear in its key sequences, underline visual beauty of variable items and beautify all the participants, namely the main ones. The study enumerates occurrence of flora in the various parts of the ceremony and pays special attention to the connection between the physical appearance of a given plant with its symbolic and spiritual significance as expressed by the whole palette of magic, religious, ethical and social meanings.

Rosemary is one of the most common ceremonial plants found in Slovakian wedding costumes and artifacts. In some localities, it can be replaced by twinflower, juniper or myrtle. Woven into the bride's chaplet, rosemary symbolizes the virginity of the bride and thus has become a European floral synonym for wedding.

In the symbolic structure of a traditional peasant wedding, the green chaplet appears in the key sequences related to the change of status of the main character – the bride. This change of status lies in transformation from a virgin to a married woman. This transformation is made complete by a

physical change – the loss of virginity. On the other hand, by losing her virginity, the bride gains access to the world of culturally suppressed sexuality – to the world of the adults. All the changes of status taking place during the ceremony are accented by rituals, reflected in wedding speeches, wishes, lyrics of the wedding songs and highlighted by visual symbols, most notably by exchanging chaplet for a cap.

The frequented usage of greenery in Slovak wedding ceremony, its presence on the wedding attires, most notably in the headdress and costume of a bride, usage of greenery on props – wedding tree, bridegroom's feather, wedding cake, references to greenery in speeches and songs, all of this had despite numerous local variations common symbolism. The presence of greenery in the wedding ceremony had a systematic character. Greenery represented a generally accepted normative code of a village community, which included preservation of chastity-virginity until the marriage.

Das Grün bei der Hochzeitszeremonie

Zusammenfassung

Im vorliegenden Beitrag berichtet die Verfasserin über symbolische Verwendung von Pflanzen und Blumen im Kontext der Hochzeitszeremonie, wobei sie das ethnographische Material aus der Slowakei besonders akzentiert.

Kurzgefasst deutet sie Berührungspunkte zwischen dem Grün und den Ritualen als Symbolen an und vergleicht die einheimischen Verhältnisse mit dem allgemeinen europäischen Entwicklungsstrom von der Antike an über die Renaissance bis hin zum 19. Jahrhundert. Nicht unbeachtet lässt sie die religiösen Zusammenhänge, Durchdringen und Annäherung von heidnischen Elementen der slawischen Tradition mit dem christlichen Kult der Symbolik.

In der dramatischen Form des Hochzeitsrituals, in den Schlüsselsequenzen seiner Handlung, die durch eine visuelle Attraktivität der dazugehörigen Gegenstände und durch die Kleidung der Hauptakteure sowie der anderen Teilnehmer besonders unterstrichen wird, sind Pflanzen und Blumen häufig vorhanden. Der Beitrag berichtet über das Vorkommen der Pflanzen und Blumen in einzelnen Phasen der Zeremonie, wobei festgestellt wird, dass die physischen Eigenschaften jeder konkreten Pflanze samt ihrer Form und Farbe eine symbolische Bedeutung in vielfältiger Hinsicht bekommen – magische, religiöse, ethische und soziale Bedeutungen.

Eine der häufigsten Pflanzen, die sich beim Dekorieren der Kleidung und der Hochzeitsartefakte durchgesetzt hatten, ist der Rosmarin. In lokalen Varianten wird er durch Geißblatt-, Buchs- und Myrthezweige ersetzt. Im Brautkranz eingeflochten wurde der Rosmarin zum Symbol der jungfräulichen Reinheit der Braut und in dieser Rolle ist er europaweit als typisch für die Hochzeit bekannt.

Der in die symbolische Struktur einer traditionellen Bauernhochzeit einkomponierte grüne Brautkranz erscheint in Schlüsselsequenzen, die auf den Statuswandel vom jungfräulichen ledigen Mädchen zur verheirateten Frau aufmerksam machen. Der Wandel wird durch einen physischen Akt – Verlust der Jungfräulichkeit – vollendet. Auf der anderen Seite wird dadurch der Braut die Welt der kulturell sanktionierten Sexualität geöffnet, die Welt der Erwachsenen. Der Statuswandel spiegelt sich in einzelnen Zeremoniefolgen wider: in Festreden, Glückwünschen, Texten der Hochzeitslieder, visuellen Symbolen, von denen der Wechsel des Brautkranzes gegen die Haube eine dominante Stellung einnimmt.

Die häufige Verwendung vom Grün beim Hochzeitsritual – Kopfschmuck der Braut, Brautkleid, Hochzeitsbaum, zierende Feder des Bräutigams, Hochzeitskuchen, Andeutungen in Texten und Liedern – all das hat trotz vielen lokalen Varianten ihre eigene Symbolik behalten. Das Grün in Hochzeitsritualen hatte einen systematischen Charakter, es repräsentierte nämlich den als Norm vereinbarten Kode, zu dem im Rahmen der Dorfgemeinschaftswerte auch die jungfräuliche Unberührtheit der Braut gehörte.